

SISTEMELE DE INTELIGENȚĂ ARTIFICIALĂ – ACTORI PE SCENA LECTURII

Vera OSOIANU

ORCID 0000-0001-8509-8796

Rezumat:

Articolul se referă la utilizarea sistemelor de Inteligență Artificială ca actori pe scena cărții și a lecturii. În baza studierii experiențelor promovate de alte biblioteci, dar și a experimentărilor personale, autorul prezintă primele concluzii vizând conlucrarea dintre biblioteci și Inteligența Artificială pe acest segment. Concluzia ce se impune este că Inteligența Artificială este aici ca să rămână și bibliotecarii trebuie să găsească cele mai indicate căi și metode pentru a scoate din acest fenomen plusvaloare.

Cuvinte-cheie:

Inteligența Artificială, ChatGPT, Gemini, Bing, Perplexity, Lectură, Topul cărților.

Abstract:

This article refers to the use of Artificial Intelligence systems as actors on the stage of books and reading. Basing on studying the experiences promoted by other libraries, as well as on personal experimentation, the author presents initial conclusion regarding the collaboration between libraries and Artificial Intelligence in this segment. The conclusion must be drawn that librarians must find the most appropriate ways and methods to extract added value from the phenomenon of Artificial Intelligence.

Keywords:

Artificial Intelligence, ChatGPT, Gemini, Bing, Perplexity, Reading, Top Books.

Una dintre cele mai mari provocări ale zilelor noastre este Inteligența Artificială (IA), considerată de specialiști a „patra revoluție industrială”. Se preconizează că, odată cu extinderea aplicațiilor de IA către anul 2025, aproximativ 85 de milioane de muncitori vor fi înlocuiți de roboți.

Dicționarul Englez Oxford definește IA ca un sistem informatic capabil să îndeplinească sarcini care necesită în mod normal inteligența umană, cum ar fi percepția vizuală, recunoașterea vorbirii, luarea deciziilor, înțelegerea limbajului uman etc.

Lumea bibliotecară are restanțe serioase atunci când este vorba de implementarea tehnologiilor. Situația este atestată la nivel internațional și, evident, bibliotecile din Republica Moldova nu sunt o excepție. Dacă estimările Forumului Economic Mondial privind schimbările structurale pe piața muncii din cauza IA se vor adevăra, aceasta va însemna o reducere în continuare a competitivității noastre în raport cu țările europene, drame sociale și încă o șansă ratată. Datele statistice demonstrează că doar 10% din bibliotecile care dețin tehnologii și acces la internet au create site-uri sau bloguri.

Însă la nivel global abordarea s-a schimbat simțitor în cazul IA, asociații profesionale, consiliile de administrație, profesioniști și utilizatori se implică masiv pentru a se asigura că aceasta este incorporată în procesele de activitate și în serviciile bibliotecii într-o manieră complementară și etică. O simplă căutare pe Google demonstrează cât de implicată este comunitatea bibliotecară în acest fenomen, deja este clar că bibliotecile și IA se intersectează pe mai multe dimensiuni. Legile lui Ranganathan au fost reinterpretate pentru a putea fi răsfrânte și asupra IA:

- IA există pentru a fi utilizată.
- Fiecărui cetățean - o IA a sa.
- Fiecare IA este pentru a fi utilizată de cetățeni.
- IA salvează timpul utilizatorului.
- Sistemele de IA sunt în evoluție constantă.

Beneficiile potențiale ale inteligenței artificiale pentru cetățeni și economie sunt mari, dar și provocările sunt pe potrivă.

Yuval Noan Harari în lucrarea „*Homo deus*. Scurtă istorie a viitorului” prevedea cu ani în urmă că la un moment dat guvernele lumii vor trebui să intervină. Deja, în prezent, fără implicarea decidenților nu se mai poate.

Situația lui Pavel Durov, fondatorul platformei Telegram, după reținerea acestuia în luna august 2024 în Franța, a scos în prim-plan mari probleme ce țin de echilibrul între libertatea de exprimare și nedevierea de la codul penal.

Uniunea Europeană, considerată lider mondial privind reglementările spațiului virtual și în mod special al IA, a elaborat *Legea europeană privind IA*, care a intrat în vigoare la 1 august 2024, primul cadru juridic privind IA, care abordează riscurile IA și poziționează Europa în rolul de lider la nivel mondial. Noile norme urmează să garanteze că IA dezvoltată și utilizată în Europa respectă pe deplin drepturile și valorile Uniunii Europene, fiind întemeiată pe valori precum:

- demnitate umană;
- libertate;
- democrație;
- egalitate;
- statul de drept;
- drepturile omului.

Legea aceasta a fost concepută pentru asigurarea că IA dezvoltată și utilizată în UE este de încredere, cu garanții pentru a proteja drepturile fundamentale ale oamenilor. Documentul urmărește să instituie o piață internă armonizată pentru IA în UE, încurajând adoptarea acestei tehnologii și creând un mediu favorabil inovării și investițiilor. Noile reguli stabilesc obligații pentru furnizori și utilizatori în funcție de nivelul de risc al sistemului de inteligență artificială utilizat: inacceptabil, ridicat, limitat, precum și IA de tip generativ.

Legea este menită să țină sub control aplicații precum ChatGPT. Potrivit acesteia, utilizatorii trebuie să fie informați atunci când interacționează cu IA.

Tot în acest sens, liderii G7 au semnat și acordul cu privire la

Principiile directoare internaționale privind IA.

Discuții aprinse s-au declanșat în jurul dreptului de autor în ce privește creația elaborată de IA. Potrivit judecătorilor americani, doar lucrările care implică autori umani pot să primească drepturi de autor. Scriitorii au reacționat și ei, au semnat o petiție care cerea companiilor IA să nu mai folosească lucrările scriitorilor fără consimțământul lor, dar rămân lucrările din domeniul public și aceasta complică situația. La fel au reacționat și editorii: *Penguin Random House*, cea mai mare editură din lume, a modificat regulile de copyright pentru a împiedica utilizarea neautorizată a cărților sale în procesul de antrenare a IA. Mișcarea vine ca răspuns la criticile tot mai numeroase aduse companiilor de IA, acuzate că folosesc lucrările altora fără permisiune pentru a-și dezvolta modelele.

Promovarea lecturii va rămâne și în contextul IA o prioritate a bibliotecilor, doar că în acest caz se va discuta despre lectura digitală. Printre actorii importanți cărora li se recunoaște locul aparte pe scena lecturii sunt: familia; grădinița, școala, universitatea sau altă instituție din sistemul de învățământ, locul de muncă, mentorii, decidenții care au în responsabilitate actul lecturii, editorii, librarii și evident personalul tuturor tipurilor de biblioteci.

În relațiile cu copiii și părinții, bibliotecile câștigă prin faptul că aici nu există așteptări curriculare sau standarde academice. Copiii pot intra și pot citi orice doresc, doar în funcție de ceea ce îi interesează, iar bibliotecarii îi poți ajuta să găsească materialele relevante, ținând cont de ajustarea activităților recomandărilor sistemului de învățământ pe segmentul lectură.

În ultimul timp tot mai frecvent se discută despre promovarea lecturii prin utilizarea aplicațiilor de inteligență artificială generativă. Era IA nu numai că generează un nou impuls pentru transformarea serviciilor de bibliotecă, dar face ca serviciile bibliotecilor să se confrunte cu provocări și oportunități de remodelare forțată. Pentru a răspunde nevoilor cititorilor, bibliotecilor ar trebui să le ofere servicii bune, care pot fi realizate prin tehnologiile de IA. Aceasta poate ajuta bibliotecile să îmbunătățească serviciile pe care

le oferă utilizatorilor prin identificarea intereselor clienților și a obiceiurilor de lectură, astfel încât să le poată oferi utilizatorilor sugestii mai adecvate în funcție de preferințele lor și de istoricul activității de lectură. Dar pentru aceasta este nevoie de un grad avansat de digitalizare a activității bibliotecilor.

Puține sunt persoanele interesate de IA care să nu fi avut o conversație cu unul din instrumentele generative (*Chatbox*-urile) IA: fie că este vorba de ChatGPT, Gemini (<https://gemini.google.com/app>), Bing (<https://www.bing.com/chat>), Perplexity (<https://www.perplexity.ai/>) etc. Cei care au încercat s-au convins că acestea pot face sinteze ale textelor, pot selecta și recomanda lecturi, pot răspunde la întrebări, pot face prezentări PowerPoint etc.

Care sunt standardele profesionale? Rămâne de văzut și analizat. Dar în baza experiențelor proprii, precum și a aceloră descrise în literatura de specialitate deja pot fi făcute unele concluzii. Cu toate că instrumentele de IA pot fi de mare folos, este important să cunoaștem tema discuției suficient de bine pentru a putea verifica erorile posibile. Aici este foarte importantă expertiza și pregătirea bibliotecarilor de a găsi și evalua informația.

Chatbox-urile pot genera linkuri care nu funcționează, citări greșite, recomandări de lucrări inexistente sau aproximative. IA dezvoltă întrebarea originală și merge mai departe cu recomandările, este puternică în informații generale, dar uneori se pierde când trebuie să ofere detalii. ChatGPT nu este un motor de căutare, dar Open AI este gata să își lanseze propriul motor de căutare, bazat pe ChatGPT.

În această nouă lume a IA generative, în condițiile proliferării dezinformării și știrilor false, noi, bibliotecarii, trebuie să insistăm asupra importanței verificării faptelor și evaluării datelor. Găsirea informațiilor de calitate și contextualizarea surselor a fost întotdeauna punctul forte al bibliotecarilor. Instrumentele IA ne oferă posibilitatea să prezentăm biblioteca în altă lumină, îmbunătățind percepția acesteia de către utilizatori. Este ocazia perfectă pentru a schimba modul în care ne prezentăm lumii pe noi înșine și profesia noastră.

Observăm repetarea situației de la începuturile extinderii masive a internetului, când se spunea că acum bibliotecile vor deveni tot mai învechite, pe când de fapt s-a demonstrat că, dacă internetului îi lipsește ceva, atunci îi lipsește bibliotecarul – expert în organizarea informației. Un lucru important care trebuie clarificat de la bun început este faptul că despre implicarea IA în activitatea bibliotecilor, în special în activitatea de referință, putem discuta doar în contextul lecturii digitale, așa cum IA poate lucra doar cu resursele electronice.

De fiecare data când porneam o comunicare, prezentare, articol începeam cu identificarea și studierea literaturii la temă. În cazul de față, data fiind și tema de interes, am deschis aplicația Gemini și am tastat întrebarea: *Puteți să-mi recomandați câteva lucrări despre lectură?* Am adresat întrebarea în limba engleză și apoi în limba română, convinsă fiind că, dacă întrebi în limba engleză, primești un volum mai mare de informații. Se pare că nu este chiar așa. Răspunsul în limba română a fost o traducere destul de bună a variantei în limba engleză. Mai departe am discutat în limba română. Într-o manieră amabilă – dovadă excelentă de bună creștere –, Gemini mi-a recomandat patru cărți, printre care și *Marea carte a lecturii* de Alberto Manguel, ucenicul lui Borges, apărută în limba română cu titlul *Istoria lecturii*. Genericul selecției, recomandată de Gemini, a fost: *Cărți care te vor face să iubești și mai mult lectura*. Gemini a mers mai departe și a recomandat alte cărți atunci când concretiza genericul: *Cărți despre beneficiile lecturii; Cărți care te vor inspira să scrii; Cărți despre psihologia cititorului*. În plus, a recomandat să explorez și: *Bloguri și site-uri de specializate, Grupuri de discuții, Librării*. Ei bine, a uitat de biblioteci, dar s-a revanșat la alte întrebări.

Era firesc să-l întreb și despre lucrări la temă editate în Republica Moldova. Aici Gemini n-a mai fost atât de generos. În primul rând, n-a nominalizat niciun autor. Titlurile pe care le-a formulat nu le-am putut găsi în motoarele de căutare și nici nu-mi erau cunoscute. În schimb, a răspuns foarte bine la întrebarea ce știe despre lucrarea editată de Biblioteca Națională „Lectura și scările”. Argument: lu-

crarea este indexată în Repozitoriul Tematic Național MOLDLIS și este disponibilă cu full-text în acces deschis.

Dar se pare că Gemini nu ajunge nici la toate lucrările disponibile online pentru că, la întrebarea „Ce studii despre lectură sunt amintite în lucrarea *Lectura și scările?*”, răspunsul a fost incorect. Nu a furnizat un răspuns nici când i-am trimis linkul unde este plasată cartea. În schimb mi-a sugerat următorii pași de cercetare. „Pentru a obține informații mai precise despre studiile prezentate în lucrarea *Lectura și scările*, vă recomand următoarele:

- Consultați bibliografia fiecărui articol: fiecare articol din această publicație ar trebui să includă o bibliografie care să listeze sursele utilizate de autor.
- Contactați Biblioteca Națională a Republicii Moldova: personalul bibliotecii poate oferi informații suplimentare despre conținutul acestei publicații și poate pune la dispoziție copii ale articolelor de interes.
- Căutați articole online: unele dintre articolele publicate în *Lectura și scările* ar putea fi disponibile online, în baze de date academice sau pe site-ul bibliotecii”.

De asemenea, Gemini mi-a recomandat cuvinte-cheie pentru căutare: lectura, biblioteconomie, știința informării, studii despre lectură, Republica Moldova, Biblioteca Națională, *Lectura și scările*.

Răspunsuri foarte bune am primit la întrebări de felul: „Despre ce este cartea *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija?”, „Care sunt criteriile de evaluare a unei cărți?”. În cazul întrebării: „Despre ce este cartea *Pe aripile vântului?*”, am primit un răspuns excelent. Evident, este vorba de literatura universală! O carte prezentă în mai toate topurile lecturilor recomandate de nivel internațional.

O întrebare la care am primit un răspuns interesant a fost: „Cum arată un top al cărților scrise de scriitori moldoveni?”. Pentru început Gemini a precizat că: „Un top al cărților scrise de scriitori moldoveni poate varia în funcție de criterii precum popularitate, relevanță istorică, gen literar sau aprecieri critice”. „Iată un exemplu de top, care include atât clasici, cât și autori contemporani”, zice

Gemini, pentru că în listă nu exista niciun clasic:

«Top 10 cărți scrise de scriitori moldoveni:

1. *Hronicul găinarilor* de Aureliu Busuioc – o satiră socială care satirizează viața de provincie și mentalitățile oamenilor.
2. *Zbor frânt*, de Vladimir Beșleagă – un roman care explorează tema exilului și a dorului de țară.
3. *157 trepte spre iad sau salvați Roșia Montană* de Alexandru Vakulovski – un roman care denunță exploatarea minieră și impactul acesteia asupra mediului.
4. *Grădina de sticlă* de Tatiana Țibuleac – o poveste emoționantă despre o fată orfană și despre lupta ei pentru supraviețuire.
5. *Român?* de Constantin Cheianu – un roman care explorează tema identității naționale și a alienării.
6. *Wolderman* de Oleg Serebrian – un roman polițist cu accente satirice.
7. *Pe contrasens* de Oleg Serebrian – un roman care explorează tema relațiilor interpersonale și a căutării sensului vieții.
8. *Cu gândul la tine* de Aurelian Silvestru – un roman de dragoste care a cucerit inimile cititorilor.
9. *Trandafirul pustiului* de Claudia Partole – o poveste despre iubire, pierdere și renaștere.
10. *Basarabia Mareșalului Antonescu* de Alexandru Moraru – o lucrare de istorie care analizează rolul Mareșalului Antonescu în Basarabia»

În continuare Gemini sugerează la întrebarea: „Unde poți găsi mai multe recomandări?” – librării online și fizice, bloguri și site-uri literare, rețele sociale, biblioteci.

„Cum putem utiliza Gemini în promovarea lecturii?” este întrebarea și răspunsul care ne convinge că avem un nou actor pe scena lecturii. Ca și calculatoarele, internetul, rețelele sociale, IA este aici să rămână. Profesioniștii domeniului deja au reacționat. Și Legile lui Ranganatan adaptate realităților provocate de IA sunt cel mai elocvent exemplu.

Folosind ChatGPT, bibliotecarii pot învăța utilizatorii să distingă sursele serioase de cele purtătoare de falsuri și dezinformații. Specialiștii consideră că, pentru a oferi utilizatorilor cele mai bune servicii posibile, bibliotecile și IA trebuie să se completeze reciproc. Temeri și incertitudini sunt multe, dar cert este faptul că inovațiile de ultimă oră din biblioteci se bazează, în mare parte, pe utilizarea instrumentelor de IA. Aceasta este tendința actuală și este destul de reală.

Referințe bibliografice:

1. Application of AI in Library Digital Reading Promotion Service. In: *2023 IEEE International Conference on Integrated Circuitus and Communication Systems (ICICACS)*. Data Conferinței: 24-25 februarie 2023. DOI: [10.1109/ICICACS57338.2023.10100096](https://doi.org/10.1109/ICICACS57338.2023.10100096). Disponibil: <https://ieeexplore.ieee.org/document/10100096> [accesat 2024-08-02].
2. *Cât ar trebui să citească un elev, în funcție de vârstă – recomandările profesoarei Mariana Marin*. 2023, 27 ianuarie. Disponibil: <https://s9.ro/2dxr> [accesat 2024-08-06].
3. *Establishment of „the national book and reading center”*, 2020, Albania. Disponibil: <https://www.unesco.org/creativity/en/policy-monitoring-platform/establishment-national-book-and-reading-center> [accesat 2024-08-01].
4. *Intră în vigoare Legea europeană privind Inteligența Artificială*. Comisia Europeană: comunicat de presă, Brussels, 2024, 1 august. Disponibil: https://europa.eu/newsroom/ecpc-failover/pdf/ip-24-4123_ro.pdf [accesat 2024-08-02].
5. *Legea UE privind IA: prima reglementare a inteligenței artificiale*. 6 septembrie 2023. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/topics/ro/article/20230601STO93804/legea-ue-privind-ia-prima-reglementare-a-inteligenței-artificiale> [accesat 2024-08-02].
6. *Legea UE privind Inteligența Artificială intră în vigoare*. 1 august 2024. Disponibil: <https://s9.ro/2dxy> [accesat 2024-08-02].
7. *Librarians Can Play a Key Role Implementing Artificial Intelligence in Schools*. Disponibil: <https://s9.ro/2dxx> [accesat 2024-08-09].

8. PARASCHIVESCU, Radu. *Pastila de limbă. Mostre de exprimare prețioasă* (2). 2017, 08 august. Disponibil: <https://s9.ro/2dxw> [accesat 2024-08-12].
9. *Parlamentul European a adoptat Legea privind Inteligența Artificială*. Publicat: 2024, 16 martie. Disponibil: <https://idsi.md/parlamentul-european-adoptat-legea-inteligenta-artificiala>[accesat 2024-08-02].
10. *Reading in the balance: Exploring the role of public library in the 'science of reading'*. 2024, 26 martie. Disponibil: <https://www.webjunction.org/news/webjunction/reading-in-the-balance.html> [accesat 2024-08-06].
11. *Research on Promoting Reading in University Libraries in the Era of Artificial Intelligence*. Disponibil: <https://s9.ro/2dxv> [accesat 2024-08-06].
12. RIJBRINK, Ingrid Bon. *National Reading Strategy and Programmes in the Netherlands*. Disponibil: <https://s9.ro/2dxs> [accesat 2024-08-01].
13. *Using research to promote literacy and reading in libraries: Guidelines for librarians*. Disponibil: <https://s9.ro/2dxt> [accesat 2024-08-01].
14. VERDEȘ, Tatiana. *Cultura lecturii evaluată de PISA în raport cu competențele lectorale formate și dezvoltate prin Limba și literatura română ca disciplină școlară*. Studiu de caz: Republica Moldova. Chișinău, 2017. Disponibil: <https://s9.ro/2dxu> [accesat 2024-08-02].
15. *What is the Artificial Intelligence Act of the European Union (EU AI Act)*. Actualizat: 2024, 20 iunie. Disponibil: <https://www.ibm.com/topics/eu-ai-act> [accesat 2024-08-02].